

TÓTH BÉLA

Tiszajárás

44.

KENÉZLŐ

Forrásom a falu „Hagyományörző csoportjának” éppen munkából kivethető embere, szólításomra levágja kertje végében az ásót, s fontosságának tudatában kezem ügyébe adja magát. De előbb kérdez. Honnét vagyok, miért is, mert őt itt a Bodrog közi tájék világa végén megkeresik Miskolcra, Pestről, múzeumisták meg népeletírók, meg táncfirtatók. De Szegedről az ördög se szólt eddig hozzá. Igaz, nem is kívánta. Nem Angyal Bandi ő, hogy Szegedről kürentálják!

A csodálkozástól megállok.

— De hosszú keze volt a nemes városnak, ha idáig elért! Vagy Bandi ment be a pandúrok utcájába? A nóta máig hírét költi:

*Lám megmondám Angyal Bandi, ne menj az Alföldre,
Csikósoknak, gulyásoknak közibe, közibe.
Mert megtanulsz lovat lopni izibe, izibe,
Ott akadsz a vármegyének kezibe, kezibe.
Úgyis jöve ki a dolga Bandinak, Bandinak,
Lovat lopván, úgy nevezék tolvajnak, tolvajnak.
Mikor kezdé Angyal Bandi a lovát nyergelni,
Cifra zergős kantárjával fékezni, fékezni.
Angyak Bandi lovat lopott kényére, kényére,
Őlt kényesen a vitézek fényére, fényére.
Rajta volt az aranyrojtos gatyája, gatyája,
Sléziából volt a materiája, riája.
Cifra bunda válla hegyét nyomítja, nyomítja,
A sarlangja lába fejét szorítja, szorítja.
Selyemkendő a nyakában ékesen, ékesen,
Selyemkalap a nyakában kényesen, kényesen.
De megnézték a vitézek gáláját, gáláját,
Paszomántos cifra fényes kalapját, kalapját.
Meggötözék Angyal Bandit kötéllel, kötéllel,
Úgy késérek fel Kassára fegyverrel, fegyverrel.
Egyszer-egyszer elékapta flótáját, flótáját,
Fudogálta keservesen nótáját, nótáját.
Úgyhogy aki azt hallotta, felindult, felindult,
Távol-közel aki látta, elbámult, elbámult.
Harminchárom fontos vas a Bandinak lábára,
Egy font kenyér, egy icce víz számára, számára.
Keserves nótára csergett lábain a rablánc,
Szégyeneltében a homlokán gyűlt a ránc, gyűlt a ránc.*

— Á, nem ment ő le Szegedig soha. Hanem ezen a réven átjárt a Hortobágyra jó lovakért. Nemesi foglalkozásnak számított az annak idején. S ő az volt. Bocskoros nemes, aki igazi nevén Ónody Andrásnak hívódott, megvolt hozzá az armárisa is, azaz a kutyabőre, de jó szerével semmi egyebe.

Azután meg igen betyáros egy világ volt az. Aki férfi fölcsőpörödött, hát vitték istenviláguntáig tartó katonasorba. Mindenütt menekültek volna előle. Ő is. A könnyű életet a lópás, lókötés lehetősége jelentette.

Érteni kellett ahhoz is. Finoman lopni.

Rúza Sándor még nem is élt, amikor Borsod megye ügyésze pört indított ellene, 1799-ben. Őt évet kapott, hogy azt a szegedi fenyítőházban kell eltöltenie. De nem találták évekig a fiút. Szeged meg írásban kapta a híres betyár nevét. Hát firkált ide, ehhez a megyéhez, hogy gyerünk már. Dolgos egy nép lehetett a szegedi is, ha kereste magának a munkát.

Igaz, adták a betyárok a gondot. A Tiszán átmenve ott voltak a nyíri pajkosok. Köztársaságuk virult vagy száz éven át. Nem volt egy sem olyan nagyon híres, de a nevük megmaradt. Geszten Jóska, Kis Vig Mátyás, Sós Pista egy-egy betyár, izgalmat jelentettek a lakosságnak. Járták ezt a révet Kenézlő, Vencsellő között. Persze mentek azok át a vizeken úgy, mintha nem is lenne előttük semmi. Hanem amikor lopott állattal vagy díszruhásan utaztak, s akárhol nem volt csónakos, hát közlekedtek a réven. Veszélyes volt. Lesték őket. Számptalan kis történet mesélődött még az én gyerekkorombeli fonókban is Vidróczkiról. Aki ugyan bükki származék volt, mátrai pásztor foglalkozású, de hát ő sem állta a katonasort. A katonaszökevényt jobban üldözte az osztrák, mint a gyilkost. Marciért is nagyon fájhatott a foga, harmadmagával történt szökéséről nyomtatott kurentáló leveleket küldtek széjjel. Marci meg lopni kényyszerült. Ezt annyira megszokta, hogy nem kívánczolt a pásztorok után. Valószínű, minden jobb betyár körül kialakult a romantika, hogy hány szeretője volt falunként, megyéenként. De nóta is igazolja, amit még 1959-ben is énekeltek:

*Híres betyár vagyok,
Vidróczki a nevem, Vidróczki a nevem.
Három-négy vármegye sírva keres engem,
Három-négy vármegye sírva keres engem.*

*De mindig ott járok,
Ahol nem gondolják, ahol nem gondolják,
Szép asszonyok, lányok arcomat csókolják,
Szép asszonyok, lányok arcomat csókolják.*

*Borsod vármegyének
Szilvás falujában, Szilvás falujában.
Ott mulatom magam, a rózsám karjában.
Ott mulatom magam, a rózsám karjában.*

Tiszacsermelyről itt járt a művelődési házban egy kis pávakörös asszonycsoport. Az még énekelte a közismert betyárballadát:

*A Vidróczki híres nyája
Zörög-morog a Mátrába,
Zörög-morog a Mátrába,
Mert Vidróczkit nem találja.*

*Megyen a nyáj, megyen a nyáj,
Környeskörül a gaz alján,
Ugyan hol állok elébe,
Sűrű erdő közepébe?*

*Inkább vagyok bükki betyár,
Ki hat vármegyét is bejár.
Az erdőbe vígan élek,
A királlyal nem cserélek.*

*De mit ér nékem hat vármegye,
Tizenkettő gyűjön ide!*

Ennyit a betyárságról, ha már a szó kiforogta!

Kenézlő régi lakott település. 1332-ben írják okmányba először a nevét. Sok tulajdonos uralkodott fölötte. Az átkelőhely fontos lehetett ezer évek óta, de hogy annak előtte minek szólították, nem tudjuk. Ennél előrébb nem megy a kutatók esze. Ez is szép. Ugyan a pápai tizedlajstromok is számot vetnek az itteni adólehetőségekkel, mivel a máramarosszigeti meg az aknaszlatinai sónak lerakó, átkelő helye.

Zalkod ezt az egykori sókincstári mivoltot tanúsítja. Még Rákóczi szabadságháborúja idején is ebben a sorban szolgált. A Kenézlő rév pedig vámhelynek számított. Később a Bayak úrbéres községe voltunk, az utolsóig. 1932-ben még ide temették a reformárus templomba a Bayak hamvait.

Szegény egy föld volt ez, a világ vége. A földosztáskor 1300 holdat tudtunk szétosztani. Azelőtt is törpebirtokos községnek számított inkább, egy uradalom mellett. A kastély s a 12 holdas park ránk maradt. Nem sokat ért. A szép épület gondatlan használat miatt leégett, a park tölgyesét 1956-ban kivágták, mondván, hogy az mindig is a miénk volt. Még össze is verekedtek rajta. A hársfasorokon. Nem lettek vele gazdagabbak. A kastély maradékából társadalmi munkával épült a mostani művelődési ház. Szorgalom? Itt keményen kell a kapát vágni, hogy szikrázik a szemünk. Savanyú földek ezek, 100 forintos valódi értéket kicsiholni belőle kétszer annyi erő kell, mint a túlparti községek határában. Az 1949-ben alakult téesz most kezd kimászni az örökös mérleghányból. Megtanul élni az itthoni földekben, de méginkább a pesti fászteren. Kirendeltséget ültettek oda, amelyik először a főváros lomtalanításával, a legutolsó szemetes munkával kereste a százezreket. Aztán iparosodott a vállalkozás. Fonott székeket, tűzhelyeket csináltak. De ennek a pesti vállalkozásnak csak az irányítói kenézlőiek. A dolgozók fővárosiak. Fene nagyot ficamodott a világ. Kenézlő szervezi, pucolja Pestet.

A Zalkoddal összekapcsolt községnek 1900 lakosa van, és 130 gépkocsija. Ki mire használja. Flangérozásra is. De piacolnak vele, munkába járnak. Simogatják. Élnek itt még valódi kutyabőrös családi leszármazottak. Úgy húznak, vonnak, mint akárki más. De a mentalitásuk elút az egyszerűbb emberektől. Nem nagyozolnak, de adnak egykori múltjukra. Ma már csak az veszi észre ezeket a különbségeket, akik régen itt laktak velük. Valamikor a felekezetek valószínű csatákat vívtak egymással. Három is van belőle. A papjaink összejártak névnapozni, mulatozni, mi meg a bálakban ütöttük egymást. A mai ember nem ilyenbe fekteti már az erejét. Ragaszt, mint a fecske. Minél jobb házakat, s azokba mindent, amit meg lehet szerezni. A takaréokban kuporít húsz milliócskát.

A falu nevééről a néphit máig azt tartja, hogy a honfoglalás utáni birtokháborúban két nagynevű vitéz, a mi oldalunkon Kenéz, az alföldi oldalon Vencel acsarogtak egymásra, hogy a kiszemelt föld kit illessen.

Abban egyeztek, hogy aki átló a nyilával a vizen, azé a megszeretett föld. A szájtáti népek, szolgák nagy kíváncsisággal nézték a vitézek acsargását, s mint szemtanúk a nyílhúzáskor rivalgással biztatták őket. Erről azt kiabálták, hogy Kenéz ló! Amarról, hogy Vencel ló! Mert a mi révátkelő helyünkön őrködik Vencsellő. Hogy egy kicsit pöszén beszélhetek-e egykori őseink, én nem tudom. Nem Vencellőt mondunk, írunk, hanem -cellőt.

Hanem a történelmi tudat másképp fest a szakemberek keze nyomán. Azok a községünk nevééről azt állítják, hogy a kenéz szó a bolgár időszakunkban katonai, polgári méltóságot jelentett, aminek a szlávok nyelvében máig megvan az élő elevenje „knyáz” alakjában, ami herceget, azaz királyi családból valót jelent. Minket meg úgy tanítanak a saját nyelvünkről, hogy az nem szereti a mássalhangzó-torlódást. „Kny” — az már sok nekünk! Földjüket egy tetszőleges magánhangzóval. Kanáznak nem mondhatjuk, mert az a szó foglalt. Mondjuk kenéznek. Van néhány Kenéz nevű falunk a mai hazában is, annyi bizonyos. A másik oldalon a révet őrző Gávavencsellő pedig szláv személynévből magvadzik elő.

A Gáva nevű faluval összetestvéríesült 1971-ben. Arról is lehetne sokat beszélni, hogy a gáva miből ered. Mi azt tartjuk, ásott, kává s kútja lehetett, mert egy kicsit hátrébb curikkolt a nagy víztől. Hát ástak, s azt a beomlástól kávéval védelmezték.

De ez nem biztos, hogy igaz. Mi az eszünk szerint beszélünk, tudományunkat olyan emberektől szedtük össze, akik azért az ismeret forrásaiból meregettek. Sok jó tanító jött közénk sárospataki műveltséggel. Azok nem hazudoztak, hanem utánanéztek az igazságnak.

A tanítósságot szerencsére beoltják a föld ismeretének szeretetével. Hogy adja tovább. Ismerje meg a helyet, ahol él, ragaszkodjon hozzá. Ha jól ismeri, meg is szereti. Figyeljük minden tücskét, bogarát a tájnak. Ez olyan szenvedélye lesz az embernek, mint kutyának a szaglászás. Mi hogy is van. Nem is mindig azért, hogy valakinek fölkiáltsak, lám, mit tudok. Van az ember gyerekének saját öröme is. Hogy kinyiladozik előtte a kicsi világ.

Találtak itt házfundamentálás közben egy ábrázolatos vaslemezt. Szaladtak vele a miskolci múzeumhoz. Mi lehet az, az ősök üzentek általa? Mire használták, mikori? Valamilyik vallásnak a szertartásán használták? Ma sincs egészen tisztázva mibenléte.

Tíz éve is lehet, járt erre Sopronból egy professzor. Csak a tiszafa érdekelte. Hogy van-e erre, s mi minek tartjuk. Ő kérdezősködött, minden cserjének köszönt kalaplevéve, s mi tanultunk tőle. Majer Antalnak hívták, s hívhatják ma is, hiszen élhet a kora tekintetében. Csak elég az hozzá, hogy mi a tiszafára olyan fittyet hányunk, mint a galagonyabokorra. Ott éldegél, ahol nincs nagyon útbán. Árokcsücsökben, villanyvasoszlopok tövében, ahová a traktor nem bírja az ekét becsavarni. Oda húzódik, mint a veszélyben levő ember. Falak, fák oltalma alá adja magát.

A tiszafa se nagyon tartozik a szerszámfáink közé. Talán öregapámék még jobban szerettek annak a sumarából vadfogó csapdákat, pocokfogó reteszeket csinálni. De amúgy nagyon is hitvány fának tartották. A hegyekből megemberesedettebb törzseit hozták le tüzelőnek, méterre vágva árulták. Volt egy fuvaros, aki telente szerette itt árulni a portékáját. Jókat nevetgélünk rajta, mert a lovaskocsijának a táblája így volt megírva:

Z...i Ferenc

Nagydubicsány

BAZ meg.

Az utolsó sor akkora betűkkel, hogy a megye szó rá sem fért. De hát attól elkelt a tiszafa, tüzelőinségben éltünk. Csudálta különben az árus, hogy minek nevetünk annyira. Nézte magát, nem a slice maradt-e nyitva. Nézte a csizmája talpát, hátha belelépett valami árokvajba. De hát nem vitt rá bennünket a lélek, hogy megmondjuk neki, piszkosul tetszik nekünk a fölírás a kocsija oldalán. Kérdezi, mit nevetnek. Mondtuk, örülünk, hogy látjuk. Furcsállta. Magyaráztuk, addig nem vagyunk vakok, amíg látjuk. Csodálkozott az atyafi. Mondtuk, a ló is, akármilyen éhes, amikor a fejére húzzák az abrakos tarisznyát, előbb beleröhög. Örömeiben. Volt olyan tapintatos a koma, hogy nem nézett bennünket lovaknak.

De hogy túlságosan el ne kalandozzunk a fától, hát az a bizonyos soproni professzor aztán valahogy elmondta, hogy ennek a tiszafának az életrajzát írja, s elment érte föl, az északra levő országokba, s le a görög tenger széléig. Mivel ez a tülevelűek rokonságába tartozó igénytelen kis fajajta végigszolgált az ókori írók szerinti történelmet, s koronként neveztek méregfának, ördögösnék, varázsfának, halálfának, mivel levélzetének nedvei súlyos mérgezést, eszméletlenséget okoztak. Állítólag öngyilkosságot is tudtak a levélvel elkövetni. A nagyon ke-

mény törzsből készült fakulacs itókája maga volt a halál. És a lőpor fölhasználása előtt valóságos hadászati jelentőséggel rendelkezett. A nyilak kilövéséhez hajlékolyágát erősen tartómvolta olyan értéket jelentett, hogy Európából hajókon, karavánokon szállították a hadviselő országokba. Honos ma is a drága hazában, de legjobban Szegénál tájékán szeret.

A Tisza szavunkhoz nincs köze. Még annyiban sem, hogy az a partjain dédelgette volna. A magasabb helyeket kedveli, szeret más, nagyobb fák árnyékában meghúzódni.

Én még innét, az urak egykori parkjából a kertem végébe menekítettem egy bokrot. Kevés igényű. Lassan növekedik. Hosszú életű. Télen is olyan zöld, kiharsog a hó alól. Hajtásai nagy szolgálatot tesznek, ha ostornyél, csapó vessző, kaszára való takaró vessző kell az embernek.

Íjat is csináltam már belőle a fiúunokámnak, s magam is lődöztem vele nádszálból való nyilvesszőket. Talán Kenéz is, Vencel is tiszafából való íjat pendített el a Tisza vize fölötti versengés során. Erről nincs biztos tudásom. De aztán nem adtam az unoka kezébe a szerszámot. Eszembe szökken, hogy gyerekkorunkban annyira nyilaztunk, egy cimborámnak kilőttük a szemét. Ha kocsmáznunk vele, vigasztalja magát; szegény ember házában elég egy ablak is. Meg hogy többet látok én ebből a kesely világból egy szemmel is, mint amennyit kéne.

És itt pont is lehetne.

Biciklim, mint jól kiabakolt nyerges ló, szinte kaparja a savanyú földet, gyihó. De hát inkább hoóó.

Kenézlőről nem mehetek el odahagyva Ricsét. Nem tiszai település. Sose jártam arra, de egykori házigazdám, kimondatlanul is nevelőapám, Cseh Imre sokszor megemlegette. Utolsó internálásának útja Kenézlőn át vezetett Ricsére. Szégyelleném magam, ha a szememmel sem látnám. A tájat, a sokat megemlegetett falut. Köszönhetnék van az emlékének.

Facér asztaloslegényke koromban Cseh Imréék Hétvezér utca 32. szám alatti, árvízkor épült, fölig kisaskósodott házában a földszintjén laktam. Petrás nénivel, Imre bátyám első anyósával.

Nem tudtam én odaköltözésemkor, hogy miképp alakul a sorsom. Tető a fejem fölött, nem messzi a munkahelyemtől, a Wirth és Rengei asztalosműhelyétől. Ennyi volt a faluról városra, tanulni vágyó legénykének az igénye. Murcoltunk 8—10 órát naponta, s ahogy hazaérem, az én Imre bátyám ült a Petrás néni téglapádimentumos konyhájában s dolgozott. Cipész és csizmadia volt, talán épp a javából, de nem járhatott gyárba vagy üzembe, mert közösségben rendőrileg tiltott volt a jelenléte. Ipart nem adtak a kezébe, nem volt arra megbízható. Ziccre dolgozott, ami akkor azt jelentette, hogy valamelyik cipőgyár kiadta neki a felsőrészt, a talpat, a segédanyagokat, s ő azt otthon, hallatlan szorgalommal egybeöntötte. Mennyit, mennyit nem, én soha meg nem tudtam. Hajnalok hajnalán meggyújtotta a csüngős lámpát a pangli fölött, s dolgozott. Tavasz égek derült kékje a szemében.

Hetek, hónapok elteltével tudtam csak összerakni magamban, ki is ő. Politikus csizmadia. Egész nap nem volt otthon, de este vendégei, barátai érkeztek. Ő varrt, szabott, szögezett, szurkozott, csipkézett s beszélt. Ha leültem egyre ismerősebb beszélgető társai közé, hát elcsavarták előbbi témájukat az időjárás irányába, a drágaságra, vagy engem kérdeztek. A falumról, a nevekről, a tanultságomról, a mostani mit csinálunkról. A Tisza-malmot alakítottuk át cseremalomná. Addig a paraszt behozta a gabonáját, felöntötte a garatra, amikor sorra került, aztán az örleményét vitte haza. A maga búzáját ette. Most olyan éjjel-nappal menő üzemmé alakult a malom, amiben a paraszt lemázsálta a búzát, tartotta az üres zsákot, mérték bele a súlynak megfelelő kenyérlisztet, kalácslisztet, lánglisztet, dercét, korpát, s mehetett. Az ügyesebbje egy órán belül megfordult, amíg a régi módon néha egy napot, egy éjszakát elődöngött a malom körül. Éppen ezt csináltuk, amikor Imre bányám barátai a körünk közé vettek kérdéseikkel. Faggatózásaiknak mi lehetett az eredménye, én azt sokáig nem tudtam, nem is gyanítottam, hogy mázsálgatnak engem is, ki lehetek, mi lehetek.

Jámbor, egyivású iparos embereknek tudtam őket, akik úgy járnak össze fájront után, ahogy Kovácsházán a mesteremberrel cimboráltak a mestertársak. Hoffmann úr, a pék,

Braun úr, a szabó, Gáspár úr, a lakatos, Deutsch úr, a bokszfűző, meg a többi. Jól érezték magukat egymás között. Kicsit kocs máztak, elrendezték a világ sorát. Ami rájuk volt bízva, abból valamennyit.

Hanem március 20-ra virradóra fölbredek, hogy a műhelynek használt konyhában szokatlanul korán meggyulladt a csüngős lámpa.

Sietős lett a világ. Nem sokat csodálkozhatott a szájtáti, faluról följutott asztaloslegény sem. Még kész sem vagyunk az ülepítő ciklonokkal a malomban, szennyesszűrke ruhájú, motorbiciklis német alakulat települ oda. Kell nekik a liszt, a korpa, vigyáznak minden szem búzára.

A parasztot száz méterekről visszatérítik a malomhoz vezető útról.

Estelenként nagy menetek hőmpolyognak a rókusi pályaudvar felé. Morgás, sírás. Az utcák néptelenek. Nézem a menetet az Orgona utca sarkáról. Szilvamérős sipkájú rendőrök a járdán. Nézdegelésem bánthatja őket. Kérdezik: kívánczok közüjük? A sárga csillagok villognak a menetből kifelé az elsötétített Kossuth Lajos sugárúton.

Azon a kora hajnalon ég a csüngős lámpa, ismeretlen hangok a műhelyből. Petrás néni kiszáll az ágyból, a szekrény aljában kotorász, kimegy, egy percen belül vissza. Sír. A műhelyben kialszik a lámpa.

Hangosan imádkozza az Úrangyalát.

Óregapám vallásos ember volt, annyira, minden harangszóra levette a sapkáját, félbeszakította a megkezdett mondatot. Amíg az Istennel el nem végeződik, ő sem szól, s a neki szánt beszéddel sem törődött. Azután ott folytatta, ahol abbahagyta. Petrás nénitől kérdezhettem a mennyben lakóval való szóváltása közben, hogy mi történt. Aztán nekem is mennem kellett a malomba. Őtör indultam, hogy a kezdésnél kezemben legyen a szerszám.

Este árváság otthon. Nincs Cseh bácsi, nincsenek beszélgető társak. Petrás néni tesz-vesz, savós sóskalevesssel kínál, meg pirított kenyérrel. Csönd, mint a kriptában, amíg rá nem kezd. Talán nem is nekem mondja.

Huszoneyedszerre vitték el. A lányom életében is börtönt viselt négy évig. Elkezdte már 1919-ben. Mikor a franciák Szatymaznál meghúzták a demarkációs vonalat, mint futár tiszser is átment, hogy meghozza Kun Béla üzenetét. Elfogták, halálra ítélték. Megszökött az Erzsébet Gimnázium pincéjéből. De amíg ott tartották, kiismerte a vöröstéglás iskola zege-zugát. Tudta, hogy nálánál is jobban őrzik Udvardit meg Bartát és egy Hoffmann nevű újságírot. A halál várt rájuk is. Halászokkal éjjel áteveztek a jugókhoz. Mikorra hazaért, már várták. Börtön. Nem tudtak az árvámra bizonyítani semmit. Vétke? A családjára nem áldozott annyit, mint a társaira. Isten ne vegye bűnül, szereti a családját, a feleségét, s engem, az anyóást. És azóta tiszser, húszszor vitték. Most huszoneyedszer. Ment szeliden, ahogy Jézus a kereszt alá. Nem szerette, ha vele hasonlítatom. A lányom öt évi házosság után halt el mellőle. Azóta engem, mint szülő anyját istápol. Egy szóval, egy tekintettel meg nem sértene. Elment, s mint mindig, most is annyit mondott: még visszajövünk!

Az elmenős csomagja mindig kéznél. Kanál, kés, borotva, váltás alsó, törülköző. Az annyira kéznél, ha jönnek érte a városi ismerős redőrök, csak nyúlt a szöghöz, lekasztja, megy. Néha azok figyelmeztetik, hogy legalább a szurkos kötényt tegye le maga elől. De nem szégyelli. Az a mestersége címere. A két arany keze után élt. Szerették mindenütt a munkáját. Az a cipő eltartott akár egész életen át, amit ő a kezéből kiesztett.

Cseh Imre internálása utáni öt napra hírt hozott Erössné, hogy a pesti gyűjtőfogházban vannak a szegediek, de már csak huszonhatan, mert a sárgacsillagosokat elvitték közülük. Erössné meg a testvére titokban odáig követte a rabok szállítmányát. A fogház körül kivették az utcasöprő kezéből a szerszámot, a maguk kenyerén ügyeltek minden mozdulatra. Amikor fölment értük a váltás, a Dániak asszonynepeiből, éppen vagonírozáshoz kísérték a menetet. Senki sem tudta, merre tart a vonat. Az asszonyok elmentek Debrecenen át Vencsellőig. Hided tavaszi esők zúgtak, kód, sár. Az átkelő pontonjait elveszejtette a víz. A zászlóaljnyi civil internált napokig hányódott a Tisza hullámerében, se leülni, se tető alá állni nincs lehetőség.

Az asszonyok a kicsapott libák mögé húzódtak, mintha azt pásztorolnák, mert erős őrség körözött a testmelegtől gőzölgő 476 internált körül.

Három napig ülték meg Vencsellő legelőjét, mire a vízikészészen átmehtettek, s a gyalogmenet megindult Sárospataknak. Az asszonyok a nyomukban. Ha egy falat kenyérral nem szolgálhattak az éheseknek, de legalább szemmel tartották útjukat, sorsuk hovafordulásait. Patakról kisvonatba zsúfolva indult a menet Ricsére.

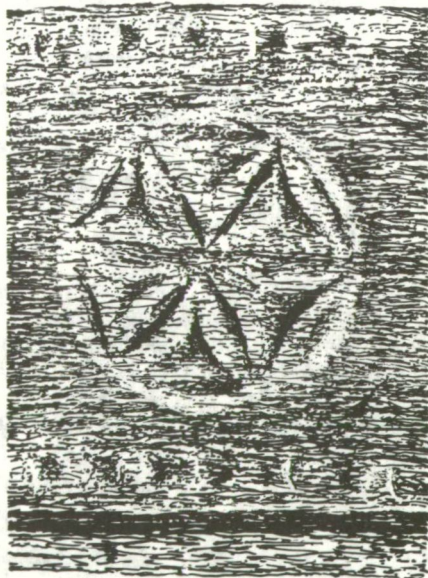
Augusztus 6-i naplójában írja Tombáczi Imre: „Még 17-en vagyunk: Bernáth András, Erőss István, Dáni János, Papdy György, Gyólay István, Komócsin Antal, Komócsin Illés, Komócsin Mihály, Szögi István, Gombai Mihály, Szekeres Vince, Bozóki Lajos, Gladich Gyula, Dobó Miklós, Bodnár Lajos, Balázs György.”

Ricsén köszönni akartam emlékezetüknek.

Száz felé érdeklődtem, hol volt az internáló tábor. Értetlenül néztek rám. A mai negyven éven aluli nem tud semmit erről. Az egykori határőr-laktanya udvara, kertje, a hegyeknek vetett lábbal barakkokat hordott, abba internálták „veszedelmes ellenségeit” az akkori Magyarországnak. A szegedi „bűnösök” itt várták a szabadulást vagy a halált. Semmi biztosíték egyikre sem. A front előttük, amely gőzhengeri mivoltában nem ismeri a hangyát. A kilőkő haza hátul acsargott rájuk.

Cseh bátyám hazaért.

Reggel állt az udvar közepén, vastag cigarettát tekert, elragott meggyfaszipkába dugta. Nagyokat szívott. Köhögött. Nézte a szaladó felhőrongyoktól tarka őszi kék eget. A szeme tisztább, kékebb volt annál.

HORNYÁK LÁSZLÓ RAJZA